

НЕВЕН

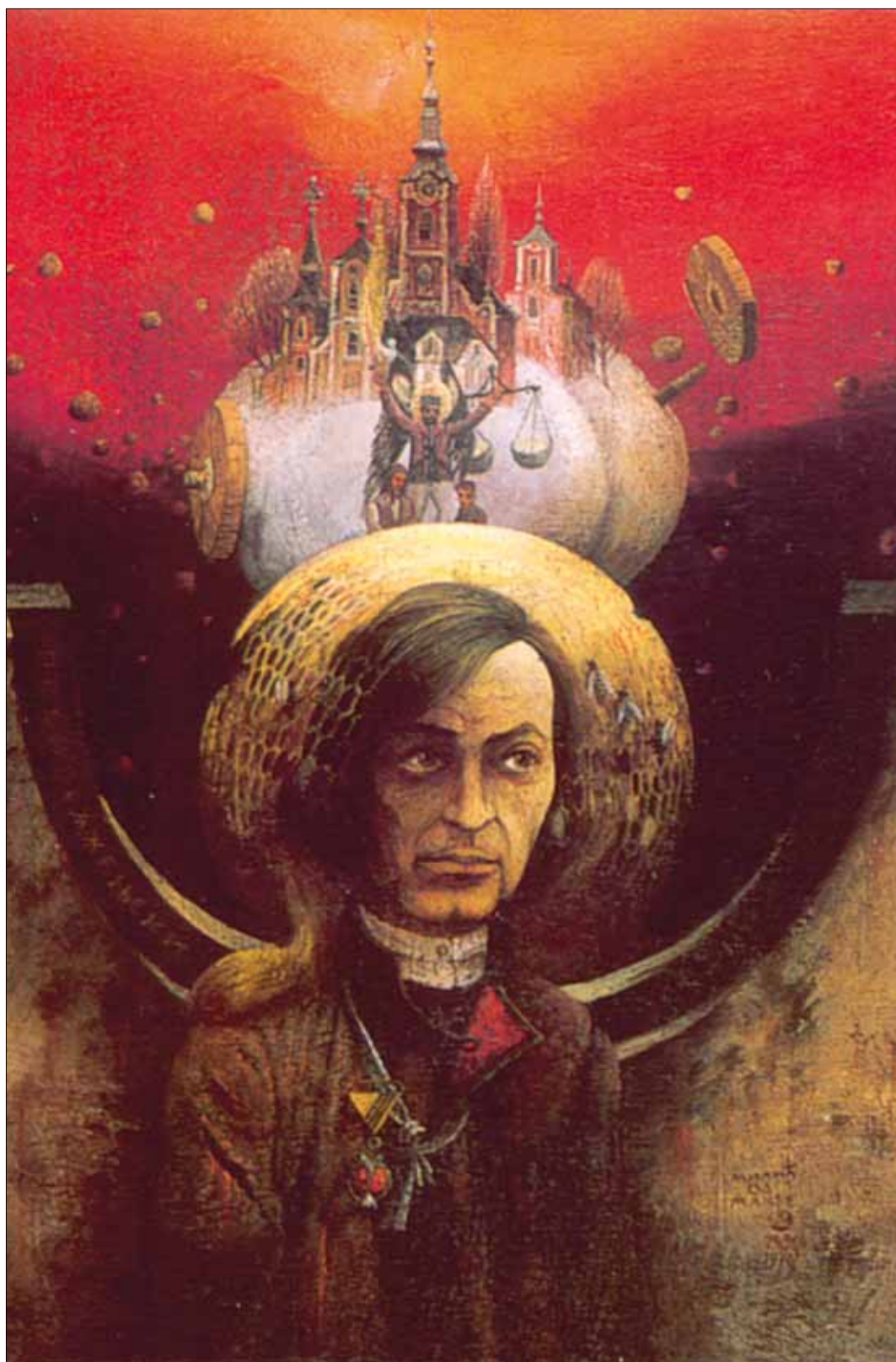
*****

NEVEN

КУЛТУРА
КЊИЖЕВНОСТ
УМЕТНОСТ

*
ПРИЛОГ
СРПСКИХ НЕДЕЉНИХ
НОВИНА
У САРАДЊИ
СА ЗАДУЖБИНОМ
ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

*
БУДИМПЕШТА,
ДЕЦЕМБАР 2009

Милић од Мачве: Преображенски налетник Тихомир Вујичић (1929–1975)

САДРЖАЈ:

О раду Задужбине
Јакова Игњатовића

БАШТИНА

Др Радомир Ластић
ДВАДЕСЕТ ГОДИНА У
СЛУЖБИ КУЛТУРЕ СРБА У
МАЂАРСКОЈ

СЕЋАЊЕ НА ТИХОМИРА ВУЈИЧИЋА

Даница Петровић
ЕТНОМУЗИКОЛОГ
И КОМПОЗИТОР
ТИХОМИР ВУЈИЧИЋ
Предраг Степановић
ЧАРОБНА ФРУЛА

ПРОЗА

Милорад Павић
ДРУГО ТЕЛО

РИТУАЛ – ДРАМА – ПОЗОРИШТЕ

Петар Милошевић
ВУЈИЧИЋ BLUES

ПОЕЗИЈА

Војислав Галић
СЕЋАЊЕ

КРИТИКА

Предраг Степановић
ПОГЛЕД У ПРОШЛОСТ

ИНТЕРВЈУ

Питамо Радомира Ластића
О НАУЦИ И КУЛТУРИ

◆
НЕВЕН/NEVEN 1982–1988. Председник
уређивачког одбора Стојан Вујичић
(Помаз, 15. мај 1933 – Рим, 11. фебруар
2002). НОВА СЕРИЈА од маја 2003.
Уредништво: Петар Милошевић (главни
уредник), Милан Степанов, Предраг
Степановић.

◆
Материјална средства
за објављивање
овог броја Невена обезбедила је
Српска самоуправа
III кварта Будимпеште.

О раду Задужбине Јакова Игњатовића

Као и током пређашњих година, Задужбина је у сарадњи са „Српским народним новинама“ („Српским недељним новинама“) и Српском самоуправом у Старом Будиму (која је обезбедила потребна материјална средства) издала нови број „Невена“, прилога за културу, књижевност и уметност, под редакцијом Петра Милошевића. Исто тако настављено је издавање серије о српско-мађарским културним и научним везама на мађарском језику (саставили Корнел Новачек-Војнић и Никола Ластих). У сарадњи са Српском самоуправом Будимпеште штампано је друго издање књиге Драгомира Дујмова: *Будимске приче*.

У оквиру свечаности одржане у Сентандреји поводом Видовдана уручена је повеља и медаља Задужбине Јакова Игњатовића сликару Вељку Михајловићу и песнику Војиславу Галићу. Том приликом положен је венац на споменик Јакова Игњатовића.

Заједно са Српском самоуправом у Старом Будиму и са удружењем Српски форум, у оквиру мањинских дана у Културном центру Старог Будима, организована је изложба о српским црквама у Мађарској. У сарадњи са Српском самоуправом главног града и Старог Будима, Српске православне црквене општине у Будимпешти и удружења Српски форум приређено је вече посвећено тужној годишњици рушења српске православне цркве у Будиму.

Задужбина је и ове године пружи-ла скромну помоћ црквеној општини и доделила стипендије.

Материјална средства које је задужбина добила од грађана који су јој преупутили 1% пореза на лични доходак, Задужбина је употребила углавном за финансирање издавачке делатности.

И овом приликом се захваљујемо грађанима на помоћи и молимо да нас и надаље помажу (порески број Задужбине је : 19656939-1-42).

Радомир Ластих – Драгомир Дујмов

ДР РАДОМИР ЛАСТИЋ

Двадесет година у служби културе Срба у Мађарској

Године 1989. основана је Задужбина Јакова Игњатовића

Оснивање Задужбине

Иницијативу за оснивање Задужбине – 100 година после смрти Јакова Игњатовића – покренуо је Стојан Вујичић. Радо сам се одазвао његовом позиву исто као што су то учинили Предраг Степановић, Петар Милошевић и Олга Обреновић. Састављен је нацрт оснивачког документа и Олга Обреновић је поверена да га прилагоди правним прописима. Почете су припреме за приредбе посвећене стогодишњици смрти Јакова Игњатовића. Наравно, у оквиру овог прегледа активности Задужбине није могуће писати о свим детаљима, зато у следећем, после кратког излагања циљева, остајем само код најважнијих догађаја повезаних за рад Задужбине.

Стогодишњица смрти Јакова Игњатовића

На приредби у Новом Саду о делу Јакова Игњатовића говорио је Стојан Вујичић. У оквиру свечаности уручена је повеља и медаља са ликом Јакова Игњатовића Добрици Ћосићу и Живојину Бошкову. Постхумно је додељено одликовање Вељку Петровићу и Милану Кашанину. Повеље и медаље је преузео председник Удружења књижевника Србије Матија Бећковић.

Приређено је књижевно вече у Будимпешти (24. октобар 1989) у част Добрице Ћосића и научно заседање и изложба у Сентандреји (8. децембра 1989, на дан рођења Јакова Игњатовића).

Годишњица Велике сеобе

Задужбина је била главни организатор свечаности посвећене 300. годишњици Велике сеобе. Између осталог ваља споменути отварање Музеја Епархије будимске у присуству председника Мађарске Републике Арпада Генца и истакнутих домаћих гостију и представника матице, централну свечаност у Сентандреји и литургију у Српском Ковину.

Књижевне приредбе

Књижевне приредбе су већином повезане са истакнутим годишњицама и уручивањем награде Задужбине. Између њих као најзначајније се могу споменути: Стогодишњица рођења Иве Андрића (1992), 50. годишњица смрти Јована Дучића (1993), стогодишњица рођења Милоша Црњанског (1993), уручивање награде Задужбине Стојану Вујичићу, Петру Милошевићу, Предрагу Степановићу, промоција дела Динка Давидова, Косте Вуковића, Милана Степанова и Војислава Галића

(1995), 175. годишњица рођења Јована Јовановића Змаја (1988), уручивање награде Задужбине Стевану Раичковићу (1999).

Задужбина за демократизацију Србије

Међу лауреатима Задужбине Јакова Игњатовића налази се и Вук Драшковић, књижевник и политичар, борац за демократизацију Србије. Ваља споменути да је у име Задужбине председник послао протестно писмо Скупштини Србије због хапшења и затварања свог лауреата.

Заједно са Фондацијом Европски путник (Európai utas), Мађарским ПЕН Клубом, организован је сусрет српских и мађарских интелектуалаца (1995).

У домаћој јавности и у Србији посвећена је пажња посети престолонаследника Александра Карађорђевића Мађарској, као госта Задужбине.

175. годишњица оснивања Матице српске

У згради Мађарске академије наука 2001. приређена је дводневна научна конференција посвећена историји Матице српске и српско-мађарским културним везама. Положени су венци на гробове Матичиних оснивача који почивају у будимском градском

гробљу на Фаркашрету (Farkasréti temető).

Крај једног периода и почетак новог

Почетак 2002. године донео је тужну вест. У Риму (где се налазио на лечењу) преминуо је Стојан Вујичић, оснивач Задужбине и њен први председник, истакнута личност српске културе у Мађарској. Цео српски културни живот заједно са осталим оснивачима Задужбине до последњих недеља се надао опорављењу болесника, чекајући чудо до чега није дошло.

После дана жалости па погреб покојног, преостали оснивачи заједно са Радојком Горјанац (која је била активни члан кураторијума Задужбине) састали су се да би се посаветовали: како даље? Једногласно је решено да Задужбину треба сачувати и наставити рад у духу оснивачког документа.

Састао се кураторијум, изабран је Драгомир Дујмов за новог председника кураторијума, а Радомир Ластих за председника Задужбине. Основан је одбор за додељивање награда под председништвом Предрага Степановића и одбор за издавачку делатност под председништвом Петра Милошевића. Радомир Ластих, Олга Обреновић и Радојка Горјанац су се примили сређивања административних ствари повезаних са функциони-

ЗАДУЖБИНА ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

Будимпешта

18 децембар 1989

У прилогу достављам оснивачима Задужбине Јакова Игњатовића копију оснивачког писма (статута), које је Министарство просвете под бр. 1364/1989. дана 1. децембра о.г. одобрило.

Оснивачко писмо је одобрено са датумом од 5. јула 1988. године (дан смрти Јакова Игњатовића), када је покренута иницијатива за оснивање Задужбине. У протеклом времену је Задужбина започела своје делатности на основу посебног привременог одобрења Одеља за књижевност Министарства просвете.

За Задужбину:

Стојан Вујичић
(Стојан Вујичић)

+ прилог

Писмо председника Стојана Вујичића оснивачима Задужбине (18. децембар 1989)

сањем Задужбине. Састављен је и одобрен план рада за следећу годину.

Задужбина наставља свој рад

Под насловом „Задужбина наставља свој рад“ објавила се у „Невену“ информација о раду Задужбине, а после обављања административних и правних задатака изашао је чланак у „Српским народним новинама“ под насловом „Коначно зелено светло за рад Задужбине Јакова Игњатовића“. Ево неколико података о раду Задужбине у 2003/2004. години:

– спомен-вече под насловом „Ритуал поезије Стојана Вујичића“ у реализацији Петра Милошевића и Милана Руса и учествовањем ансамбла „Вујичић“;

– уручивање повеље и медаље Јакова Игњатовића књижевницима Предрагу Чудићу и Драгомиру Дујмову;

– откривање спомен-плоче Стојана Вујичића у Будимпешти;

– обновљено издавање „Невена“ (редактор Петар Милошевић).

У вези са новим периодом важно је споменути још промену у статусу Задужбине. На иницијативу кураторијума и на основу испуњења законских прописа, 2005. године решењем Суда главног града, Задужбина Јакова Игњатовића добила је статус „друштва за опште добро“ (közhasznú társaság). То јој даје право да прима финансијска средства које су грађани, као 1% личног дохотка, наменили овој задужбини. То је побољшало материјално стање Задужбине коју су до тада финансирани искључиво оснивачи.

Од 2005. до данас

У многостраном раду Задужбине највећи удео је припадао књижевним и културним приредбама и издавачкој делатности као и проширењу сарадње са другим српским институцијама у Мађарској и са матицом. У следећем бих дао кратак преглед најважнијих догађаја на споменутим пољима.

Књижевне и културне приредбе

У будимпештанској галерији Сан Марко отворена је изложба поводом стогодишњице Првог српског устанка 1804. Приредба је остварена у сарадњи са српским самоуправама Будимпеште и Старог Будима.

У сарадњи са Славистичком катедром Универзитета Лоранд Етвеш и Српском самоуправом Старог Будима одржано је – маја 2005 – научно заседање поводом 70. годишњице рођења Данила Киша. Том приликом је додељена повеља и медаља са локом Јакова Игњатовића књижевнику Сави Бабићу.

Поводом пет година по смрти Стојана Вујичића (2007. године) приређено је књижевно вече у сарадњи са Српским културним и документационим центром. Исте године је на Славистичкој катедри а у сарадњи са Музејом града Београда и Музеја православне српске епархије загребачко-словен-

начке одржана промоција књиге *Вараждински апостол*.

У сарадњи са самоуправама Будимпеште и Старог Будима и Удружењем Српски форум приређене су изложбе у вези са годишњицом битке код Београда („Битка код Београда са српског гледишта“), крунисања Краља Матије („Каљ Матија и Срби“).

Поводом 60. годишњице рушења српске цркве у Будиму одржано је спомен-вече. Приказан је документарни филм о цркви, одржано је предавање о историји цркве и наступили су хор „Свети Димитрије“ и хор школе „Никола Тесла“ у Будимпешти.

Издавачка делатност

Као што сам већ споменуо, обновљено је издавање „Невена“ који излази годишње једанпут као књижевни и културни прилог „Српских народних новина“. Исто тако се објављује – у сарадњи са Српском самоуправом у Старом Будиму – годишњак о српско-мађарским културним и научним везама на мађарском језику (Szemlények a szerb-magyar kulturális és tudományos kapcsolatok köréből).

Задужбина је самостално или као суиздавач издала следеће књиге:

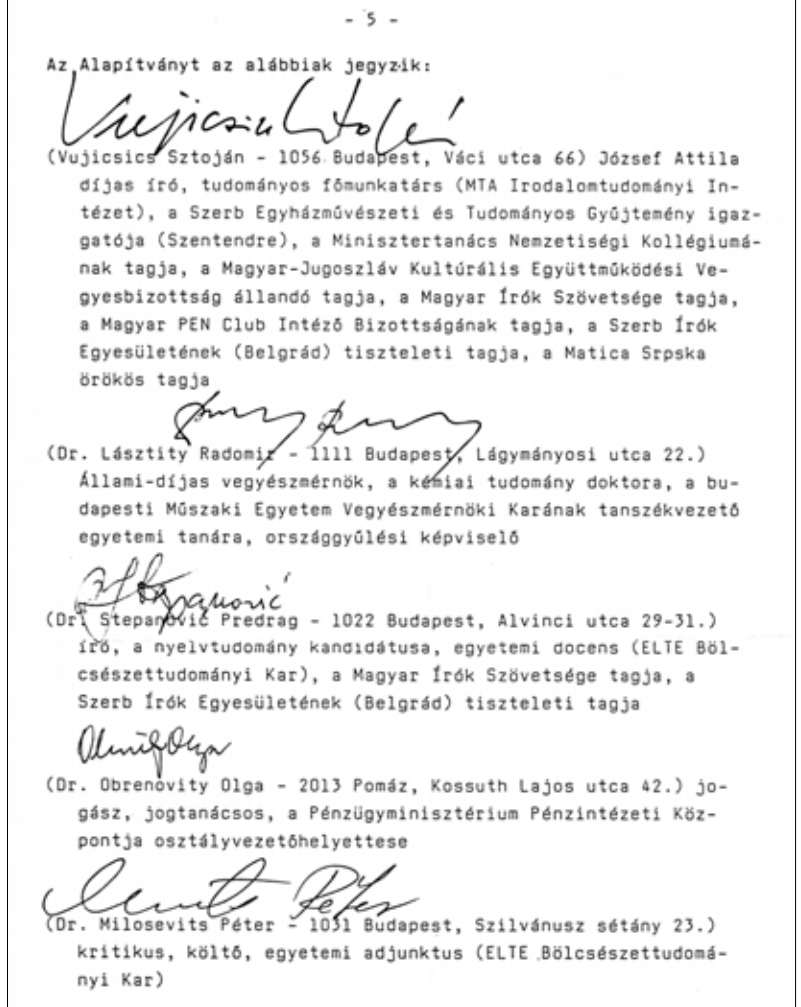
Драгомир Дујмов: *Воз савести*. Српска самоуправа Будимпешта, Задужбина Јакова Игњатовића, Будимпешта, 2005.

Петар Ласић: *Петар Стојановић (Stojanovity Péter)*. Српска самоуправа Будимпешта, Задужбина Јакова Игњатовића, Будимпешта, 2005.

Драгомир Дујмов: *Раскриће*. Задужбина Јакова Игњатовића, Српска самоуправа Будимпешта, Будимпешта, 2006.

Боривој Ласић: *Истакнуте личности села Ловре*. Задужбина Јакова Игњатовића, Српска самоуправа Стари Будим, Будимпешта, 2006.

Предраг Степановић: *Живети у Мохачу*. Удружење књижевника Србије, Задужбина Јакова Игњатовића, Београд-Будимпешта, 2006.

Оснивачи Задужбине: потписи са биографским подацима на 5. стр. оснивачког писма (статута)

Петар Ласић: *Српска Будимпешта*. Српска самоуправа Будимпешта, Задужбина Јакова Игњатовића, Будимпешта, 2007.

Драгомир Дујмов: *Будимске приче*. Задужбина Јакова Игњатовића, Српска самоуправа Будимпешта, Седми квартал, Будимпешта, 2007.

Петар Ласић: *Први српски устанак*. Српска самоуправа Стари Будим, Задужбина Јакова Игњатовића, Будимпешта, 2007.

Лászló Péter: *Az 1804-es szerb felkelés*. Српска самоуправа Стари Бу-

дим, Задужбина Јакова Игњатовића, Будимпешта, 2007.

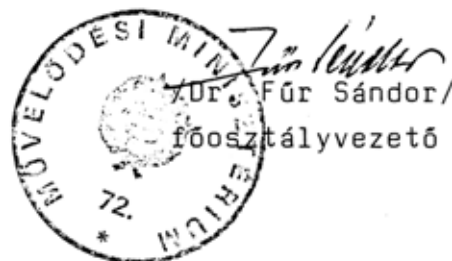
Драгомир Дујмов: *Воз савести*. 2. издање. Задужбина Јакова Игњатовића, Српска самоуправа Будимпешта, Будимпешта, 2009.

Школство

Задужбина је потпомагала рад Српског одељења на Учитељском факултету Универзитета Лоранд Етвеш. Доделила је стипендије студентима и награде српским учесницима научних кружока.

Az alapítvány alapító okirata az 1987. évi 11. törvényerejű rendelettel módosított Polgári Törvénykönyv 74/A-74/F. §-ában foglalt feltételeknek megfelel, 1364/1989. számon jóváhagyom.

Budapest, 1989. december 1.

Регистрација Задужбине у Министарству просвете 1. децембра 1989.

Даница Петровић

Сећање на етномузиколога и композитора Тихомира Вујичића

Данашње генерације тешко могу да разумеју догађаје из не тако давне, а ипак сасвим другачије прошлости. Седамдесете године 20. века биле су на овим просторима још увек оптерећене туробним политичким приликама, које су раздвајале суседе, сународнике, па и рођаке. Упркос околностима, браћа Вујичић, етномузиколог и композитор Тихомир (1929–1975) и књижевник и преводилац Стојан (1933–2002), синови будимпештанског проте Душана Вујичића, били су редовни и радо дочекивани гости у Београду. Различитих дарова и животних путева, сваки од њих двојице био је активан у домену свога рада, и сваки је на свој начин носио и сведочио значење националне културе Срба давно насељених на просторима Угарске.

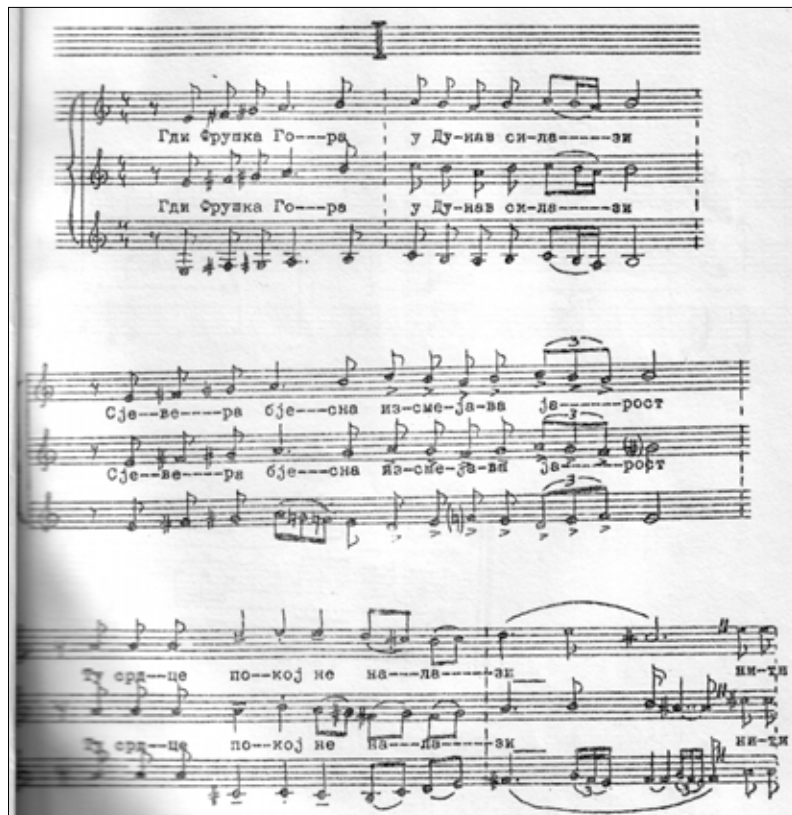
Старији брат Тихомир био је запажен студент славног мађарског етномузиколога и композитора Золтана Кодала на Конзерваторијуму у Будимпешти. Кодалева школа развијала се стазам Беле Бартока, који је још почетком 20. века бележио и истраживао словенски слој музичке традиције у Угарској и шире на Балкану. Тихомир Вујичић ће као етномузиколог током четврт века професионалног рада постати, а и до данас ће остати најбољи зналац и најзначајнији сакупљач српског и јужнословенског музичког блага у Мађарској.

Вујичић–композитор писао је симфонијска, балетска и оперска дела. Био је посебно плодан аутор филмске му-

зике, чак глумац у више мађарских филмова. Вешто је спајао изворну народну музику са модерним изразом. Импресионира чињеница да се у његовој заоставштини налази музика за чак 137 филмова, једна недовршена опера, концерт за клавир. Вујичићева рукописна заоставштина налази се данас у спомен-збирци, која је у оснивању у Сентандреји. Око хиљаду књига из његове личне библиотеке смештено је за сада у Музиколошком институту Мађарске академије наука у Будимпешти, са намером да буду прикључене Вујичићевој спомен-збирци у Сентандреји, када се за то стекну услови. (Ове информације љубазно нам је саопштио др Ласло Фелфелди, етномузиколог, научни сарадник Музиколошког института Мађарске академије наука и уметности у Будимпешти, на чему смо му неизмерно захвални.)

Није нам познато да ли је неко до сада сачинио попис Вујичићеве рукописне заоставштине. Помиње се да је његова збирка записа изворних народних мелодија, са око 5600 записа, богатија и од збирке записа Золтана Кодала. Надамо се да ће та изузетна драгоценост бити достојно сачувана, обрађена и једног дана стављена на увид истраживачима и извођачима традиционалне музике.

Шездесетих и седамдесетих година 20. века Тихомир Вујичић је редовно долазио у Београд, најчешће у септембру, на путу за неки од градова тада-

шње Југославије у којима се одржавао скуп Савеза фолклориста. Живо га се сећам на вратима Музиколошког института у згради САНУ у Београду: једноставан, ведар, са торбицом од тканице о рамену, у којој је увек била макар једна фрула, вазда спреман на разговор, посебно о музици и народном мелосу. На крају сваког разговора, његов ударни аргумент била је прецизно отпевана или на фрули одсвирана мелодија. Поред разговора са сарадницима Института, пре свега са етнокореологом Милицом Илијин и етномузикологом Радмилом Петровић, волео је разговоре са пријатељем и вршњаком, музикологом Димитријем Стефановићем. Посебно су га занимала истраживања средњовековне српске музике, а потом и активности Студијског хора, тада женског хорског ансамбла, који је пример старе српске музике изводио под Стефановићевом управом. У последњим годинама живота Вујичић је написао *Три стара српска мадригала*, на текстове две народне и једне духовне песме („Гди Фрушка Гора у Дунав силази”, „Ди си, ди си, ај младости мила?”, „Дивни во дјеје”, духовна песма св. Николи), за један или два женска хора. Посветио их је Димитрију Стефановићу, као човеку који је оживео и у новију српску музичку културу увео кир Стефана Србина, првог нашег познатог музичара који је живео на прелазу из 14. у 15. век.

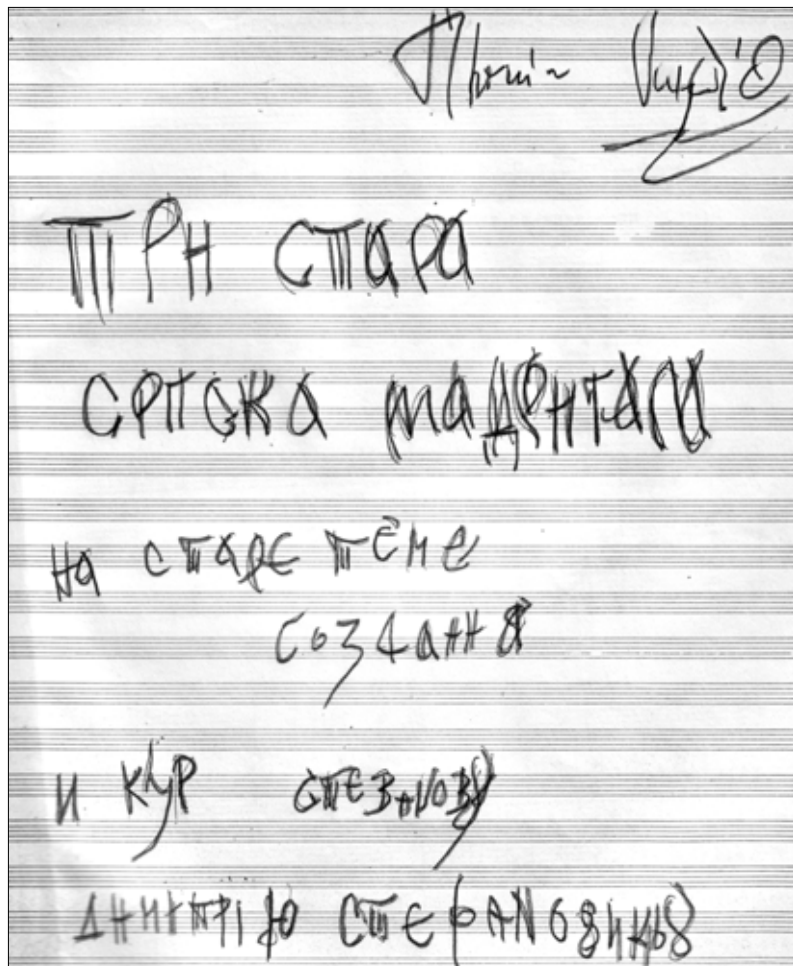
Вујичићеве објављене збирке записа народних песама – *Сто народних народних песама из Мађарске; Наше песме, јужнословенске народне песме из Мађарске – 100 песама, 20 кола* (Будимпешта 1957), и постхумно објављена збирка *Музичке традиције Јужних Словена у Мађарској*, са око 400 мелодија песама и игара (Будимпешта 1978) – данас су права реткост. Ова последња збирка, о којој је својевремено исцрпно писано (Ана Матовић, приказ књиге у зборнику *Друштвене науке о Србима у Мађарској*, Београд–Будимпешта 2001), представља пресек свега што се током педесетих година 20. века певало и свирало у шездесетак мађарских села у којима је тада живело око 100 хиљада

припадника јужнословенских народа. Најновије миграције и погубно деловање електронских медија учинили су да ова збирка само три деценије по објављивању постане јединствена и непоновљива.

За неговање сећања, али и за афирмацију стваралаштва Тихомира Вујичића, од непроцењивог је значаја рад ансамбла „Вујичић”, основаног у његовом родном Помазу, делом и из његове животне енергије, знања и љубави према музици и људима. Нажалост, заједно су радили само непуну годину, када је живот овог неуморног путника и музичара окончан у авионској несрећи над Дамаском 1975. године. Ансамбл је наставио своје деловање, а део свог репертоара, као и музичког искуства, свакако и данас дугује искусном музичару, мелографу и драгом човеку Тихомиру Вујичићу.

У знак сећања на брата Тихомира, Стојан Вујичић је 1999. године у Будимпешти организовао научни састанак, на којем се говорило о Тихомировом етномузиколошком и композиторском раду. Штета је што прилози са овог скупа нису сачувани у штампаном издању, јер било је то не само сећање на трагично настрадалог уметника, већ и покушај да се млађим генерацијама укаже на потребу да се његова дела у различитим жанровима сачувају, обраде и изнесу на видело, како би стварно постала део мађарске, српске, па и шире јужнословенске музичке културе.

Данас, када се обележава осамдесет година од рођења Тихомира Вујичића, и на прагу тридесетпетогодишњице његове смрти, сећамо се овог ведрога човека, пасионираног и талентованог музичара, чију бисмо рукописну и стваралачку заоставштину волели да видимо у пуном садржају и значењу, како у музичком животу потомака, тако и у наговештеној спомен-збирци у Сентандреји. Било би то са једне стране сведочанство о словенском музичком завештању са подручја Мађарске, а са друге стране сведочење о талентованом појединцу, ствараоцу, који је умео да чује дарове предака и да их преточи у музички говор 20. века.

ПРЕДРАГ СТЕПАНОВИЋ

Чаробна фрула Тихомира Вујичића

Био је Ускрс, ако ме сећање не вара, хиљаду деветсто шездесет седме. Породица Вујичић се према мени увек односила као да смо родбина. Родбина додуше ни по којој грани нисмо били, али кад сам се претходне године у августу оженио, Тихомир ми је био стари сват што је свакако појачало традиционално добре односе две породице. Уосталом и венчао ме је прота Вујичић, за мене од детињства „чика Душан“. Скоро у исто време, његове синове, најпре Стојана, такође у августу, свега два дана пре мог венчања, а који месец касније и Тихомира, венчао је мој отац. Све то скупа било је довољно да нас протина, тетка Невенка, на свој срдачан и непосредан начин позове на ручак. „Децо“, рекла је једноставно, „ако не можете за Ускрс да идете у Мохач, будите наши гости“.

Ручак је протицао у празничној, а истовремено ипак опуштеној породичној атмосфери. Који га се сећају, знају да је прота Вујичић увек био расположен за разговор, не само за озбиљније него и за обична неvezана ћаскања. Био је друштвен и дружељубив човек, волео је да прича и умео да привуче пажњу своје околине. Било је то тако и овога пута.

Прота се после ручка повукао на мало дремуцање, тетка Невенка је изнела у кухињу остатке и већ непотребно посуђе, а ми, три млада брачна пара, остали смо за белим столом да причамо и пијуцкамо. Расположење је постепено нарастало и у једном тренутку Тихомир однекуд извуче своју тада већ широм Пеште и Будима знану чувену фрулу, и засвира. Песма за песмом, чаша за чашом, а између две песме жагор, граја и весело церкање. Били су се већ вратили у трпезарију и прота и протина, кад одједном, не знам чиме поведен, Тихомир приђе отвореном прозору, најпре се само нагне а потом се погне на прозорску даску да оданде забавља пролазнике својом свирком. У Вацкој улици је на неко време стао саобраћај. Људи су се заустављали, збуњено тражили, затим и проналазили извор разиграних звукова. Обрадовани неочекиваном забавом, радосно су подизали погледе према прозору на првом спрату.

На неких двадесет-тридесет сантитетара испод прозора протезао се изидак. Неки то називају банак, а ко воли турцизме, рећи ће: атула. То је онај испуст, она дугуљаста избочина на спољном зиду отмених кућа старије градње што осим за украс не служи ничему. Тако сам барем дотад мислио. Ускоро се испоставило да сам се варао. Кад је видео све бројнију публику, у Тихомиру је прорадио нагон естрадног уметника и није могао одолети изазову. Ухвативши се за прозорски оквир, искорачи, најпре једном а потом и другом ногом, на једва педаљ широк изидак и као са неког подијума настави да забавља непрегледни услахирили аудиторијум. Није га хватала вртоглавица: равнотежу је одржавао фрулом као плесач на ужету својом мотком. Народ који се сјатио испод прозора

вероватно се укочио, али ја то нисам могао да видим. Видео сам једино како се Тихомир после десетак, можда и двадесетак одсвираних тактова поново хвата за прозорски рам и исто онако лако, елегантно као што је искорачио, враћа у собу.

Оно што је од своје престрављене родитељке добио, односило се помало и на нас који смо били пасивни саучесници у његовој вратоломији. Расположење додуше није одмах спласнуло, Стојан је покушавао да својом речитошћу забашури оно што се догодило, и то му је делимично и успело. Али време је полако одмицало, а пошто је у ваздуху и поред повраћеног расположења остала да трепери нека напетост, супруга и ја смо се полако опростили од љубавних домаћина, њихових синова и снаја, до скорог виђења.

О Тихомировој фрули су се у то време већ причале легенде, али права чаролија којој сам био сведок, и која је можда била исходиште и покретач свих потоњих предања, догодила се неколико година раније.

Почетком шездесетих био сам члан омладинског осмерца веслачког клуба Ференцварош, популарно званог Фради. Зграда клуба се налазила на пештанској страни Дунава, спрам хотела Гранд на Маргитином острву. По устаљеном обичају, на тренинг смо кретали узводно, веслали најчешће до доњег рта Сентандрејског острва, понекад и даље, и низводно се враћали. Како би ваљда разбио ту монотонију, тренер нас повремено, али само врло ретко, упутио у супротном правцу. У таквим случајевима спуштали смо се до Петефијевог моста и оданде враћали. Низводно се, ако неко не би знао, плови средином реке, тамо где је ток воде најбржи, а узводно се вози при обали где је водена струја слабија. Баш зато, у повратку је наш осмерцац био удаљен од обале понекад само десет, највише двадесет метара па смо јасно видели све што се на сувом, непосредно поред реке дешава.

На дунавском кеју, испод Филозофског факултета, протезале су се степенице на којима су за лепих пролетњих дана слободне часове проводиле студенткиње. Окренуте према Дунаву, у кратким сукњицама (нису то још били они прави минићи који су се носили коју годину касније, али скоро) пружале су узбудљив приказ за оне који су их гледали с воде. Право освежење за уморне веслаче. Темпо се на том делу наше повратне маршруте успорио, завеслаји су све више губили од снаге да би весла на крају само клизила по води. Провели смо тако неколико минута, тобож одмарајући се а у ствари напасајући очи, и тек кад би кормилар издао команду, кренули даље.

Био је управо такав пролетњи сунчани дан. Кад смо се приближили Јелисаветином мосту, зачула се нека далека свирка. Испрва нисам обраћао пажњу на њу, али чим смо прошли испод моста, препознао сам мелодију: „Широк Дунав раван Срем“.

Требало је свега два-три секунда да схватим: то је Тихомир са својом неразводној фрулом. Имао је обичај, причало се, да шетајући дунавским кејом, управо по тим степеницама, са мелодијом у глави и фрулом на уснама, смишља неку нову композицију. Овог пута се, изгледа, само забављао.

Забављао је, у ствари, своју младу публику. Девојке на степеницама, на нашу жалост која ће се убрзо претворити у радост, нису биле окренуте главама према води него према Тихомиру који је стајао уврх степеница и свирао. Кад је стигао до друге, знао сам, његове омиљене строфе: „Савио се рузмарин, преко Пеште у Будим...“, девојачке сукњице су залепршале као да их поветарац диже. Код треће строфе, „Од Мохача до Баје, нигде лађа не стаје“, сукњице су се већ биле потпуно одвојиле од белих женских бутина и лебделе у ваздуху, а наша „лађа“, закована веслима, богме је стала. И онда се догодила она чаролија коју сам малопре наговестио. Фрула је завиздала: „А кад стиже близу Баје, ту фићка па стаје“. Код такта „фићка“ Тихомир је издувао високо Це и сукњице су се у ваздуху зауставиле као скамењене. На стотине девојачких гаћица заблештало је пред нашим исколеченим очима, светлуцајући као звезде на небу. Девојке су се најпре опружиле наузглед, а онда као по

увезбаној кореографији окренуле на бок и обема испруженим рукама поsegле за Тихомировом фрулом. Тек кад је мађионичар извео и последњи, отегнути звук на својој чаробној свирали, сукњице су почеле полако да се спуштају а девојке исто тако полаганом да се враћају у првобитни положај. Стојећи уврх степеница као на некој естради, уметник се тад једва приметно поклатио према публици, елегантним покретом најпре подигне а потом одложи фрулу у горњи џеп сакоа, и лаганим корацима се удаљи са места чаролије коју је нетом изазвао.

Веслачка стаза је дуга две хиљаде метара и за време такмичења веслач то мора да издржи са пулсирањем од преко сто двадесет на минут. Ово је било теже. Требало је времена да се приберемо, да нас прође вртоглавица и пулс врати на нормалу. Полако смо ипак схватили да је чаролији дошао крај. Кормилар је командовао „старт“, и ми погнуте главе, помало покуњени, невољко завесласмо. Чамац се кретао полако, тромо, као да му је неко испод воде прилепио олово за дно.

Чаролија се никад више није поновила. На Преображење хиљаду деветсто седамдесет пете неповратно је ишчезла. Остало је само сећање.

И понекад само понеки залутали звук чаробне фруле допире из далеке небеске сфере.

7. Беда и пребеда

Године 1717. чим се флотиле српских шајкаша отиснуше с горњега Дунава под Београд, у Сент Андреји опустеше српске цркве и остадоше на танкој пастви од само неколико Грка што се у немирна времена не усудише на трговачке путеве. Дунав је био висок и флекав. Мање реке нису могле да се улију и стајале су на ушћима као запањене. Јеромонах Гаврил седео је у своме звонику и шапутао: *мир свима гласећи говорим, а сам га у себи нејмам...* Његовога духовника Кипријана није више било међу живима и сада му је старешина био духовник Кирил, човек који је инока Гаврила по налогу из митрополије решио да премести у Коморан. Тако су почела бескрајна лутања јеромонаха Гаврила.

У Острогону у једној крчми у чашу ракије му убацише одгрижене нокте и пребацише да је таквиња ко он, то јест, његовим саплеменицима, забрањено да купују непокретна имања и да продају вино. У Коморану, Гаврил се није ни уселио како ваља, а поп Рафајло га је заменио. Монах је био лепо исплаћен, али су му, како је писао будимскоме владици – „пртишта на сокак исфрљили”. Поп Рафајло је за њим рекао:

– Он не уме да приђе човеку! Све прилази спреда. А човеку се прилази одостраг, иначе ништа од посла!

Године 1732. на парохији у Ђуру, Гаврил преведе своје презиме Стефановић са грчког, и поче се потписивати *Венцловић*. Ту њему и његовим једноплеменцима би забрањено да у аустријској царевини праве тестаменте. Наредне 1733, у Коморану, он поче писати своју књигу „Разглаголник”, али је недовршену 1734. пренесе опет у Ђур, где се нашао после смрти тамошњег свештеника Пахомија. Пре но на конач пао је на гробље, на сахрану оца Пахомија, где се ужаснуо од веселости парохијана, који су ту на сахрани његовог претходника „праву свадбу проводили, и тек само што хегада није било”. Тако се мало-помало утврђивао његов статус „путујућег проповедника”. Он је 1734. године почео водити протоколе крштених и умрлих коморанске цркве Св. Ваведена и они су истом руком вођени све до 1746. године, али 1735. он је стигао да се нађе и у Ђуру, где пише своју књигу „Пресађеница”, дописује се са будимским владиком Василијем Димитријевићем и пише се да је „капелан ђурски”. Према декрету аустријских власти, забранише му тада да као православни свештеник прати мртве на гробље и да их тамо опојава.

Понекад, ту, у Ђуру, пролазио је замишљено крај једне шарене зграде која је по сунцу личила на колач од воћа, а по ноћи на бечку тарту. Загледао је у њене прозоре и врата, уочио је срп за чишћење обуће крај улазнога степеника и сребрну дршку за звонце на капији. У тој кући станао је Јан Томка Саски, из чије књиге *Illyricum vetus et novum* је некада преписао једно поглавље за патера Ружичку у Сент Андреји. Помислио је понекад да зазвони на тим вратима, али тада би му поглед пао на прашњаву монашку ризу из које је викала сиротиња. Није имао пара ни за крст о врату. Знао је да га не би пустили даље од онога српа крај степеника.

Милорад Павић (1929–2009)

Друго тело

Када изби нови аустро–турски рат 1737. монах Гаврил побеже у Сент Андреју и тамо је први пут видео дете. Довела му је Аксинија да га види. Било је бледо, црнооко и ударило га је ногом у цеваницу. Било је крштено најпре у српској, па у римокатоличкој цркви и лепо одевено. О њему се старао патер Ружичка код кога је на Клиси, Аксинија и даље радила. Чуло се тога јутра да је Београд евакуисан и враћен Турцима, у Бечу је умро аустријски цар Карло IV не оставивши рода мушка и Гаврил је у својим беседама сада помињао име нове владарке Марије Терезије. По Сент Андреји и по путевима око њих је било много избеглога света, који се са аустријском војском повукао пред Турцима, а међу осталима ту се нашао и патријарх српски Арсеније IV Јовановић Шакабента.

Бледог и уморног Гаврил га је слушао како чинодејствује на вечерњи у саборном храму у Сент Андреји. Сав у црвеном с црним первазима, с крстом на прсима о пурпурној траци, носио је Патријарх под лицем браду налик на срп. Док је стајао у цркви и отпојавао Гаврил је у мислима понављао патријархове стихове који су се обистинили:

Разврзи Бели граде врата своја
и појешће вепар чеда твоја.

Ускоро се монах и сам нашао пред неким раствореним капијама. Његов духовник, па за њим и владика будимски, почеше га поново наговарати да се мане парохијскога живота и проповедања по црквама и да се склони гдегод у манастир. Можда пред злим временима. Он се тада запути у Коморан и када га те 1739. године неки млади ђакон угледа тамо на улици, запрепасти се не верујући сопственим очима, зашпили перо и залепи у коморански летопис реченицу која ће обојицу надживети: „Дође јеромонах Гаврил Стефановић, славни проповедник из Сент Андреје...”

Крај села Помаз, где сватови застају пред сваком кућом да из ње попију по чашу вина, налази се извор који народ зове Сулејмановац...

Уместо да оде у манастир, Гаврил је ту провео неколико ноћи у пударским колибама. Одмарао се погледа упртог у бескрај свемира, пуштао да му лептир слети на отворени длан и мислио:

– Гледамо у звездано небо као што глуми слуша музику...

Једно јутро се пренуо иза сна јер је осетио да неко стоји крај његовога узглавља, али са спољне стране колибе. Изашао је и угледао момчића црних очију, растом вишега но што је сам био, имао је тај пеге по рукама и лицу. Кад га Гаврил угледа, младић прошапта некако сикћући:

– Патер Ружичка те поздравио. Пита те шта је Васкрснуће и шта су „црни кнезови”? Кад можеш напиши ми писмо... А моја мати Аксинија ме послала да нам даш нешто да се прехранимо... Она иде под неку кукуту на обали Дунава, седи под њом и плаче... Толико да знаш ко сам. А ти, ако не даш милост, узеху силом...

Запањен и једва препознајући момка, Гаврил се онако бунован од сна маши своје монашке пунџе, развеза је, извади онај дукат што му је пре толико година дао Ружичка за преписивање поглавља из књиге Јана Томке Саског и пружи младићу с речима:

– Кад и ако се заимате, вратите. То ми је све што имам. Сада сам с празном руком.

Момак је ударио Гаврила ногом у цеваницу, зграбио дукат, и отрчао низ пут.

Тога дана Гаврилов живот се скотурао као змија око штапа. Почео је сређивати своје бриге и послове као да су последњи. Одлучио је да не иде у манастир и вратио се у свој торањ у Сент Андреји. Смерао је да још једном промени свој живот из корена.

Сент Андреја га је запрепастила. Његов владика, архијереј будимски, столнобеоградски, сигетски и мохачки, Василије Димитријевић није крао Богу дане. Подизао је у Сент Андреји цркву за црквом. Оповачку цркву Светога Николе коју је памтио као дрвени храм, Гаврил сада није препознао. Подизала се од камена са новим звоником.

У Преображенску цркву Гаврил је ушао дивећи се иконастасу и нарочито га привуче икона Васкрсења, коју је насликао неки Украјинац. Звона нових цркава га измамише напоље. Није више познавао овај град. Није схватао шта се догодило. На једној од нових трговачких кућа он угледа знак на зиду:

Знао је шта тај крст поручује: крста је значила наду и пловидбу Дунавом, двоструки крст хришћанство источног обреда, а четворка утврђену трговачку добит од поштених 4 посто... Али, кућа под тим трговачким крстом била је прелепа и по новоме укусу саздана. Тада му сину. То су све постигли оних 4% трговачке добити. Његови негдашњи парохијани су се обогатили тргујући на граници две завађене царевине, Аустрије и Турске, на граници три религије са два континента. Пратећи звоњаву он оде у Збег и тамо затече нову новцату цркву Светога Духа. Све се око њега мењало на боље...

Ходао је носећи један жив и један мртав поглед, разрок и пометен. Помислио је да би и он можда могао све почети од почетка. Али је морао прекинути са старим, грешним животом. Сасвим прекинути. Прочистити се умом и телесно. Још једном. Повукао се у свој звоник, погледао кроз прозор и видео како птице збијене на сантама леда плове низ Дунав. Насликао је на стаклу једну иконицу и написао два писма. Једно патеру Ружички, на грчком, а друго на српском црквеном језику својем старешини, општем духовнику Кирилу. Оба писма су нађена у торњу после Гаврилове смрти непослата.

8. Писма онога ко их више неће писати

Писмо патеру Ружички (у преводу с грчког)

Примио сам поруку и ево, хоћу да допуним оно у чему можда нисам био довољно јасан.

1. Питате, брате у Христу, шта су то „црни кнезови” које сам Вам поменуо онога дана у легенди о Богородичиним сузама.

Легенда каже: „Тим горе путем кроз капање од Богородичиних суза многа дечица помрла туштено к небу врве тамо одлазећи мирно од ваздушних оних црних кнезова...” Још онога дана смо разрешили шта су „дечица” – то су душе помрлих људи. Дакле, душе умрлих путују у својим другим телима кроз свемир где их вребају опасности. Јер, вечност је само једна, а времена су многобројна и нека теку паралелно с вечносту па се никад не укрсте с њом. Такве опасности легенда назива „црним кнезовима”. То су у ствари простори у свемиру где се вечност и време не укрштају; тако настају јалова времена, у којима не долази до „златнога пресека” вечности и времена, па у њима не може настати садашњица, следствено томе ни живот. Та времена, као што рекох, теку паралелно са вечносту, али за разлику од вечности која тече у оба смера, та времена која легенда назива „црним кнезовима”, теку само у једноме смеру да се никада не додирну са вечносту, сем у бескрају, где се вероватно утапају у њу и потиру. Ако душе умрлих са својим телашцима падну шака таквим „цр-

У Београду је 30. новембра 2009. преминуо Милорад Павић, књижевник и историчар књижевности, писац славног романа *Хазарски речник* (1984) и аутор монографије *Гаврил Стефановић Венцловић* (1972). У роману *Друго тело* (2006) своје научно знање о Венцловићу уградио је у романескну причу и на тај начин савио у венац два крака свог животног дела.

Милорад Павић је 1997. био добитник повеље и признања Задужбине Јакова Игњатовића (Будимпешта–Сентандреја), тада највише за свој циклус песама о Сентандреји и књизи о Венцловићу, а касније је својим романом *Друго тело* додао томе још један изузетан прилог.

ним кнезовима”, то јест токовима јаловог времена, неће добити своју „стају”, што значи садашњицу и неће имати услове за живот. Напротив, ако се њихово време укрсти с јаловим временом то значи смрт. Избећи „црне кнезове” (избећи укрштање твог времена са јаловим временом), значи даљи пут, продужење живота у другоме телу.

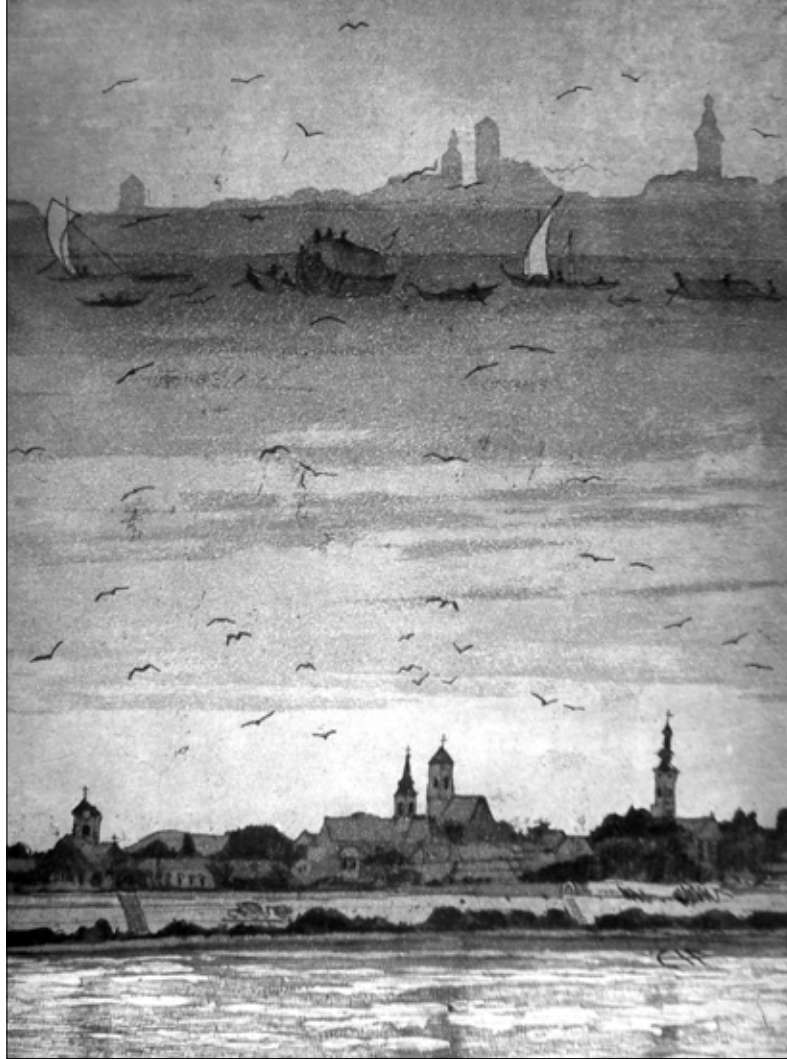
2. Васкрснуће као уистодобљење две различите стварности

Питате, како мислим о томе шта је Васкрснуће? Постоји једна вечност и безброј садашњица. Сетимо се шта би могло значити „ломљење хлеба”. То је, као што знамо, место у *Јеванђељу по Луци*. Ту се каже: кад седоше за трпезу Он „узе хлеб, и пошто га благослови, преломи га и даде им га. Тада се њима отворише очи и препознаше га, али њега не стаде испред очију њихових”. Хлеб је тело Христово. Он каже: „Ја сам хлеб живи који сиђе с неба” и ломљење хлеба значи да је Христос да би га ученици познали, одвојио своје друго тело, тело душе од свога земаљског тела. Шта то значи? Сетимо се, оче Ружичка, нашег разговора о укрштању вечности и времена у чијем се златноме пресеку јавља садашњица, дакле, живот. Сетимо се да је свемир пун таквих садашњица, које живот значе и нуде. Само једна од тих садашњица налази се на Земљи и чини наше животе могућим. Друге су расуте по свемиру. И нису нам доступне. Исусу оне су биле доступне и он се преко њих вазнео на небо, као што рекосмо, као преко камења на води, али је још на Земљи као полазиште усагласио своје земаљско „сад” са својим следећим „сад”, закорачивши ка Оцу своме, уистодобио стварност своје земаљске плоти и свог духовног другог тела, који иначе не обитавају у истој временској равни. Сада се сетимо да га ученици нису могли препознати. То значи да је у часу када их је срео имао спојена два тела, своје земаљско тело и своје друго тело, тело своје душе. Имао је истовремено две своје стварности. У таквоме стању ученицима је био непознат. Недокучив. Тек када је одвојио своје земаљско тело од тела своје душе, од свог небеског тела, када је, дакле, „преломио хлеб”, познадоше га, или познадоше бар једно од Његових тела. Тако се и вазнео на небо видљив. То је, по моме мишљењу Васкрснуће.

Што се нас тиче, наша два тела, земаљско и небеско тело, друго тело душе, за нас немају исто „сад”. За Њега су имала. Имао је у истом часу оба своја тела и обе своје садашњице, као два ока у глави. Умео је да у исту душу смести обе своје садашњице, обе своје стварности.

Овове бих нешто додао. Не само да душа памти своје земаљско тело, него она и док је у њему носи енергију свог будућег тела које назире кроз своју жудњу за Вечношћу и које ће је носити после смрти земаљског тела. Ту лежи шанса да подражавамо Христа. Ви то, оче Ружичка, зовете *De imitatione Christi*. То у ствари, нису два тела у правом смислу речи, то је једно тело које постоји у дуалном стању. Наше друго тело, тело душе, дакле, постоји у потенцијалном облику још за нашега живота, само га нисмо развили.

То наше друго тело, тело душе, састоји се од сећања на наше земаљ-

Вељко Михајловић: *Сентандреја*

ско тело и од наде тог земаљског тела да неће сасвим умрети, да ће се уподобити Христу који нам крепи ту наду својим васкрсењем. Пошто је душа понела као успомену отисак или слику њеног физичког тела које је мртво и вратило се у прах, она може да га поново оживотвори.

Ако тако схватимо ствар, постаће нам јасније шта Христос мисли када се обраћа Марији Магдалиној речима које већ споменусмо: „не до хватај ме се јер се још не вратиш к Оцу своме...” што би значило: још немам сасвим опремљено своје друго тело којим ћу Му се вратити. Као да два тела није још био усагласио и уједнодобило. Налазио се између сећања на старо тело и наде у ново, друго тело. Његова два тела нису се налазила у истоме „сада”. Касније, Исус је у васкрснућу имао оба своја тела у истоме тренутку. Спојио је оба своја тела, овоземаљско и небеско душевно тело у истој садашњици... Зато је могао васкрснути видљив својим ученицима, видљив људском оку, иако је био Неко ко васкрсава.

Писмо општем духовнику Кирилу (у преводу са старог црквеног језика на данашњи)

Часноме оцу и општем духовнику сентандрејском, Кирилу.

Часни оче, ја сам се ових дана изненада концу живота приближио и омаклао, и очи ми врло изнемажу, слабо видим, а живући од своје младости о својој вољи, није ми могло

без многога порока бити. Ако ми се у томе конач придеси, то всује и узаман биће иначаски образ и завет мој... А већ имам напад од беса одавно, али не мањи, него све више се појављује, те ми ваља целбе тражити, а око мене све туђе само... Беда. Беда на води, беда од харамија, беда од свога рода, беда од језика, беда у граду, беда у пустињи, беда у грешној души, беда од лукаве браће и међу лаживим друштвом... И пребеда ово пишући у опрљеној књиги, на злој хартији (јакож и види се) с неуправним мастилом... Да ако се данас од греха опростим...

На томе месту писмо се прекинуло.

Оба писма нађена су на поду звоника Светога Луке, после Гаврилове смрти. О тој смрти постоје две приче. Према једној, вероватнијој, нађен је мртав у свом шајкашком чуну. Према тој причи издало га је срце. Друга је прича дужа. По тој причи јеромонаха Гаврила нашли су лађари мртвог на обали Дунава поред дрвета кукуте с ножем у руци и малом раницом на мишици. На дрвету су неки с чуђењем, а други одмахујући руком као да нешто о томе знају, опазили мало крви. И у рачви комад хлеба. Кора дрвета била је начета калемарским ножем, ко да је неко хтео окалемити кукуту. Окалемити нешто што се не калемим...

Гаврила су пренели у торањ и Аксинија, којој су јавили, јер духовника Кирила није било у граду, дотрча сва у сузама и затече Гаврила у чамцу који је памтила као постељу. Склопила му је очи, прекрстила је пољубила га у чело, када су се чули нечији тешки кораци уз степенице торња.

Аксинија је кораке познавала и није се окренула када је патер Ружичка ушао у поткровље звоника. Задухан и без власуље, с косом ко труло сено, брзо је прекрстио покојника и благословио га, а одмах затим додао:

– Шта је он то урадио са собом?
– Ко то зна. Можда је покушао да избрише сећања на другу половину свога живота, јер је била гора од прве.
– А где му је прстен?
– Какав прстен? – трже се Аксинија.

– Знаш ти добро какав прстен. Онај камени прстен што сам ти га послао и платио те да му намакнеш на прст онога дана када ти је мати умрла... Брзо нађи прстен! Ти си га од Гаврила добила на благовештенској представи, сада ћемо видети да ли си му га вратила. Да ли си ми лагала, или ниси!

Ужаснута Аксинија се обазре по торњу. Прозор је био отворен, просторија је била пуна старудије и просутога мастила, књига које је ветар пообарао с греда где су лежале заденуте и дуња које су попадале с лица и котрљале се на поду. Најзад она обесхрабрено рашири руке.

– Одмах морамо нађи прстен! – врисну патер Ружичка као избезумљен. Од тога гласа Аксинија се препаде, баци чашу с перима у коју је завиривала и дрхтавим рукама посегну за монаховом киком сплетеном у пунђу. Развеза је једва смирујући шаке и из ње извади камени прстен. Ружичка га зграби и журно натаче покојнику на прст.

Звона су тихо брујала на ветру, свештеник и жена су немо стајали крај чамца у којем је умрли монах пловиио некуда и пиљили у прстен на његовој руци крстећи се. Она на православни, он на римокатолички начин.

Тада је прстен почео полако да мења боју. Прошао је кроз неколико нијанси, које су се преливале и мешале, кроз жуту, црвену и зеленкасту. На крају цео је прстен постао плав. И та је боја остала трајно у прстену.

– Шта то значи? – крикну Аксинија запањено, а жупник Ружичка свали се на клупу тешко дишући.

– То значи, Аксинија, да ће наш Гаврил имати у животу *љубав*.

– Љубав? Шта вам то пада на памет, оче Ружичка, ако за Бога знате? У каквом животу? Како може имати љубав неко ко је мртав? Знате ли шта говорите и шта чините, оче Ружичка? Ви врачате при самртнику! Зар то није грех? Зашто сте за своје опште баш њега изабрали?

– Он је сам изабрао. И он је желео да овај опит приведемо крају. Да сам ја умро пре њега, он би мени на прст натакао прстен и прочитао шта прстен има да каже...

– Па шта вам говори тај прстен, ако за Бога знате, оче Ружичка? Бесмислици. Мора бити да све то нешто друго значи! Или прстен не говори истину. Он нас обмањује и лаже... То су све сујеверице.

– Можда не лаже – узврати старац – можда не лаже! У томе и јесте ствар!

Као да је привео крају неки велики посао, као да му је пао неки терет с душе и да му се најзад разоткрио неки нови видик, жупник Ружичка уздахну, прекрсти се и без речи сиђе из звоника. (*Одломак из романа.*)

Предигра

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА *Улази и поставља таблу „Музеј је отен” те се да за сто.*

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА *Улази и поздравља колегу, вади однекуд пакло карата те почињу да се картају.*

Звони телефон, ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА диже мобилни:

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Хало, овде сербскаја музејштина... Ох пардон, то сте ви? (Заузима позу човека који разговара са шефом – карикурно: мало се клања и лупа петама)... Контрола? Разумем... Шта? ... Данас? Мај(ку)... Не, ништа... Важи, јесте... Биће у реду... Јесте... Трудимо се... Довиђе... (Искључује телефон, па отхукне и брише чело) Ух, мајку јој љубим...!

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Шефица? ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Јесте. Директорка сербских и славеносербских старинарница у северном расејанију. ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Шта хоће баба?

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Добијамо контролу. Долази надзорна комисија. Шефица каже: кучуно је час. Праве последње пописаније.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Инвентар за фајронт?

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА За последњи фајронт. Све се затвара, дефинитивно. Треба да приредимо велико спремање. Донеси апарат за усисаније.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Апарат се налази код мајстора на поправљенију, же.

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ух, јеботе, же!

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Окани се меланхолије. Узми крпу и бриши. ... Хеј, немој то! То је марамица Јакова Игњатовића!

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Стварно? Мислио сам да је кецеља Главате Нате.

Спремају „музеј”.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА (проналази огромну оловку) Венцловићев плајбас!

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА (проналази голубије перо) Перо рачанско: ово је твој хале донео из Раче.

Цуњају даље.

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Кавез крешталице Јоакима Вујића.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА А ово су копачке Милоша Црњанског. Био је сјајан фудбалер!

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА И писац.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Да, али то није интересантно... то сви знају. Него фудбал, бре!

Цуњају даље.

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Стојанов шешир!

Плакат за премијеру (празне) представе. (Слика је монтирана: здесна је Тихомир, снимљен 1971, на лево је Стојан, снимљен 1993.)

ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ

Вујичић blues

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Тихомирове наочари!

Донесе шешир и наочаре и стављају их на мали столац пред микрофоном, те цуњају даље.

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ово је остатак клавира Корнелија Станковића.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Фантастично. А ово је мој синтисајзер.

Бришу даље. Проналазе комад даске и неколико дрвених чекића.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Шта је ово? ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Кленетало за Велики петак. Да пробамо?

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА удара у даску а ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА „кленеће” на синтисајзеру.

Појка

СТОЈАНОВ ГЛАС

„Тебе одјејучагосја свјетом јако рицоју...”

Чувари музеја траже извор гласа.

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Стојан?

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Зар је могуће?

На другој обали

СТОЈАНОВ ГЛАС

сажижу ми кандила сећања милујем сетно занемеле звекире кличе ми босиљак памћеник

одмиче доба

домиче коб

Господи, помилуј

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА

Вјечнаја памјат...

Господи, помилуј

Опроштајна

СТОЈАНОВ ГЛАС

пијемо вино црно као коб

кидамо погаче беле

ишчежавајућих дана

урламо и шапућемо

појимо свечане тропаре

и прастаре песме

покајне и разуздане

– искупујемо се

целивамо се

грлимо немо

у подсвесној слутњи

предстоји ли нам још сусрет који

за истим трпезама љубави

где су у сетном помену вазда сви

с нама

и пију истом мером

и где сви ми

потштено јењавамо

као наша усхићена

бесна

песма

Вонмем

Звонце

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА

Вонмем! Стихова Стојана Вујичића и брата му Тихомира чтеније,

Звонце

и од њихових стихова сачињених и њима посвећених појки пјеније!

Сан у камену

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА

на пропланку

глухонемо

напуштено

гробље

изваљене леже скамењене душе

јалово клијају суре главе

из похлепне земљине нигдине

и ми крајпуташа мимоходећи

прилазимо и одлазимо

и све нам је у бескрајном пролазу

све у вечном доласку и одласку

незнано и бескрајно изгубљено

недужно и неизмерно благословено

само зријавци у сутону

свагда запоје искидану песму

сетну и опојну

и док камените главе

у таму утону

све се смири

Одмиче доба

одмиче доба, одмиче

домиче коб, већ домиче

одмиче доба, одмиче

домиче коб, већ домиче

кидамо беле погаче

пијемо вино, црно је

кидамо беле погаче

пијемо вино, црно је

и гробља празна остаће

звона без клатна клатиће

и гробља празна остаће

звона без клатна клатиће

кидамо беле погаче

пијемо вино, црно је

кидамо беле погаче

пијемо вино, црно је

у овом немом сутону

зријавци тихо утону

у овом немом сутону

зријавци тихо утону

кидамо беле погаче

пијемо вино, црно је

кидамо беле погаче

пијемо вино, црно је

Звона вечног града

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Звона, звона,

звона, звона, брује звона вечног града,

љуљају се, бију клатна славног Рима...

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА ... а одјекују

наша звона из Помаза, Будимпеште,

ште, Београда, Сентандреје, Грабовца и Хиландара.

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Звоњава оглашава празнину која се више никад неће попунити: 11. фебруара 2002.

године у Риму упокојио се раб божији Стојан Вујичић, рођен же 15. маја 1933. године у Помазу. – Шта ћемо сад?

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ко ће препознати панораму Њујорка без близанаких кула Светског трговинског центра?

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ко би препознао сентандрејски главни трг без крста и Благовештенске цркве?

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ко ће нас Србе у Мађарској препознати без лика Стојана Вујичића?

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА То више ни нама самима неће бити лако као до сад. Као да је са неба изнад села не-стао звоник који нам је делио свод и стране света, и показивао кретање точка судбине.

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ово је трен неизвесности, а на моја питања одговарају само звона вечног града и Помаза, Будимпеште, Београда, Сентандреје, Грабовца и Хиландара.

На домаку песме и глухоте

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА басам жураиво крчевинама

пут напуштених острва тражећи обалу своју

на неизвереном рубу пучине

владам себе кроз непроход блудан дамалан

липти ми снага чили вид

сустајавам

газим тражећи газ жедан на водама

и постан на гозбама затирући траг

остати и опстати и на обали овој

изоштен ушкопљен отети се животу стиснут

када се отме од мене

остаћу и ја на другој обали

липсаћу на домаку песме и глухоте

окате наде и бесвесне збиље

и ништа моје ни на једној обали

остати нигде неће

Закашњели епитаф

СТОЈАНОВ ГЛАС ово је гроб прадједа Ћире

Кирила Бебића земљодјелца

чија се воденица њихала ту на воденицишту

одмах на домаку гроба и гробља

подно провалије села Сечуја

у благој окуци Дунава и мљела даноноћно

лијено и несито пшеницу

воденица се пропињала

клопотала је дахтала и поскакивала

на плећима седефастих бразда

Дунава одавно су жрвњеви застали

и суновратили зајажену воденицу

у пјешчани бездан дунавски

нема више ујма и дједа Ћиро је морао да отпочине

музички и песнички ритуал Стојана и Тихомира Вујичића

играју

Вујичић BLUES

МИЛАН РУС
МИРКО МИЛОШЕВИЋ

на сцени

СТОЈАНОВ ШЕШИР
ТИХОМИРОВЕ НАОЧАРИ

срочио

ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ

театра

ЛАШО МЕЗИ

Будимпешта

Ул. „Велика ливада”

Нагутез 49

19. 09. 2009

19. 00

да сведе рабош
и плати ушур

пребијена крстача
процвјетала му је у трави
слова су зелено исклијала
а кише су жустро нагризле оштрице
рубова
ту почива дједа Ћиро
и он је заронио дубоко
овдје на висоравни
уз прабабу Савету

у походе ријетко се ко намјера
чему газити набујалу траву
мрсити нијема шапат
и немушто цвркутање

драги дједа
посље нас гробља ће остати празна
и звона ће се нијема клатити
без клатна

Ту је гроб

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА
Ту је гроб мог дједа Ћире
земљодјелца из Сечуја

његова се воденица
њихала ту покрај гробља

Стари жрвањ застао је
и крстача процвјетала

у зеленој бујној трави
исклијала слова стара

Ту почива дједа Ћиро
дубоко је заронио

на гробљанској висоравни
уз прабабу он је лег'o

Драги дједа, посље нас ће
гробља наша остат' празна

а у торњу звона нијема
клатиће се већ без клатна

Опет нас је мање

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА (као пијани
гост у бару прича а ДРУГИ ЧУВАР
МУЗЕЈА свира импровизације уз
оно што му гост прича)
Када је занемела фрула Стојановог
брата Тихомира, славе су нам по-
стале глумље, сувље и неполетне, а
одсад, без Стојанових речи, и про-
славе ће нам бити шупље, блеђе,
недоречене. Нико више неће умети
као он да из прошлости доноси ве-
сти и да нам покаже која куда треба
да се смести.
Опет нас је мање, а овога пута не
само једним изузетним човеком,
него целим једним светом.
Јер Стојан Вујичић представља је-
дан свет, свет прошлости и судбине
Срба у Мађарској. Напунио је тај
свет дивним здањима, својим дели-
ма: – то је оно што остаје трајно и
оипљиво: његове књиге и круна
његовог стваралаштва: наш сентан-
дрејски музеј.
То ће нам бити увек на домаку руке,
док буде нас и док буде руке.
Али њега нема више међу нама, не-
ма Стојана Вујичића чија је лич-
ност зрачила изузетном енергијом,
тако јаком да је прелазила на све
нас.
Шта ћемо сада без ње, не знам.
Простор је сужен, као онај невели-
ки размак у Сентандреји, од музеја
па до цркве – и до гробља.

У прошлост, у прошлост

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА
Тамјан и чирак и свеће,
певница као балкон.
На клину огроман шешир
омотан свиленом траком.

У прошлост, у прошлост, у прошлост!
Иди под земљу доле!
Босиљак памћеник вене,
кандила само још горе.

И сенке и светла. и сенке и светла
И сенке и светла, и сенке и светла
и тамјан!

А тешко је последњи бити,
ићи под земљу доле,
и прошлост огромну нашу
носити као бреме!

Створити музеј код гробља:
кључеве предати потом.
А сада лежати мирно
под тешком каменом плочом.

И сенке и светла. и сенке и светла
И сенке и светла, и сенке и светла
и тамјан!

А тешко је последњи бити,
ићи под земљу доле,
чувати иконе старе
кад само кандила горе.

У прошлост, у прошлост, у прошлост!
Иди под земљу доле!
Последњег Србина глуми,
нико то не уме боље.

И сенке и светла. и сенке и светла
И сенке и светла, и сенке и светла
и тамјан!

Долази што мора бити,
ово је трен опасан:
на последњој станици си,
а самцат остајеш сам.

Ако се сада ти пољуљаш
пропашиће, пропашиће све,
судбини мораш успрокос:
мораш јој казати – НЕ!

И сенке и светла. и сенке и светла
И сенке и светла, и сенке и светла
и тамјан!

Последњи Србин у Мађарској одлази,
руше се торњеви за њим!
Последњи Србин у Мађарској одлази,
ја се сад празнине бојим!

Са друге обале грање са златастим
рукама маше – зове!
Последњи Србин у Мађарској одлази,
напушта пределе ове!

Лазарица

СТОЈАНОВ ГЛАС (ГОВОРИ МОНО-
ЛОГ КНЕЗА ЛАЗАРА)
куда ме брижно пртите
безглавог безглаво носите
Дунавом бродите
на сваком конаку
тело моје земљи одложите

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ово је роптај
кнеза Лазара за време четрдесето-
дневног пртења његова од Раванице
до Сентандреје, скрбне године хиља-
ду шест стотина и деведесете.

СТОЈАНОВ ГЛАС (ГОВОРИ МОНО-
ЛОГ КНЕЗА ЛАЗАРА)
што ме потезете

Сцена са премијере (празне) представе: Милан Рус (налево) и Мирко Милошевић (здесна), на средини слике: централна тачка позорнице. (Слика је монтирана.)

на пут без приспећа
с кога нигда повратка нема

праћен немом себарском клетвом
траг ми базди вином
и паљевином

авај мени луталици
без уснућа у покоју
и смирења у ћивоту

куда хрлиш
врли и штедри
скрбни старче Арсеније

куда си се запутио
очи земљи оборио

не сеј кости
и не засађуј гробља млада
да не наричу за нама
задушне задужбине

зјапи моја рака
празна

шта то жубори
Грачанка
Самодрежа
Ситница
Лаб
Приштевка
Расина
Морава
Раваница
Дунав
– рукавац
Дунавац

плавиће
склепану брвнару моју
а гробница царска
без даха зева
и лутање
сузоточивог кнеза
трајаће вечно
без смирења

Куда мене брижно пртите

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА
куда мене брижно пртите
безглавог ме лудо носите
Дунавом ме одбродите
на конаку тело моје
црној земљи дајете
– главу немате

с овог пута нема повратка
испраћа ме клетва себарска
траг ми базди црним вином
и гаравом паљевином
сад без циља лутам ја
нема смирења

Сентандреја
све је исто као давно

хе–еј, само
црква моја
и мошти моје
на обали
више не стоје

с овог пута нема повратка
испраћа ме клетва себарска
траг ми базди црним вином
и гаравом паљевином
сад без циља лутам ја
нема смирења

Сентандреја
све је исто као давно
хе–еј, само
црква моја
и мошти моје
на обали
више не стоје

Недела апостолска

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Чини ми се
да је Тихомир Вујичић био оваплоће-
на супротност свога имена.
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ни тих ни
миран није био.
ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Гонио је
јалове облаке свега што је тихо, што
је мир.
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Својом му-
зиком, својим духовним немиром
развијао је тишину, круг глухоте и
успаваности у који смо историјом ба-
чени.
ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Помаз, Вај-
мар, Хелада, Византија, Дамаск...
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Бетовен и
Бела Барток и Корнелије Станко-
вић...
ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА ...ако по-
мислим на Тихомира, нехотично
се машим за глобус на писаћем
столу.
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Не знам чо-
века који је ово наше, двоструко
локално искуство толико успешно
повезивао са општељудским као он.
То је било његово апостолско по-
сланство чему је и те како удово-
љио.
ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА И најзад:
као да га је и смрт изабрала:
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА стрпоштао
се код Дамаска попут Савла, како пи-
шу Дјела апостолска:
ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА „кад бјеше
на путу и дође близу Дамаска, уједан-
пут га обасја свјетлост с неба, и паде
на земљу...“
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Али, уместо
препорода, Тихомира је дочекала
смрт.
ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА А нас теши
само знање да се с тим стрпоштава-
њем виноу о бесмртности, где је тихо,
где је мир.

Помаз ме љуља

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА

Помаз ме љуља, овде сам ја рођен ммм,
колевка ту је у подножју брегова.
Крај наше цркве мачке сам јурио ммм,
детињство дивно: то је мој родни Помаз!

Помаз је мој и твој, слушамо птица пој,
прошлост је лепа прича, у неповрат протиче!

Овде смо били, Стојане, сећаш се ммм,
дечаци жељни далеких видокруга.

И сањали смо и маштали смо
А имали смо тек заноса сто.

Тада још нисмо слутили
будући дан шта доноси:
до неба лет – на земљу ли пад?

А онда разни вихори дођоше ммм,
Помаз је тесан постао био за нас.
Стазама разним лутасмо, брате мој ммм,
Сејали мисли и фруле ширили глас.

Мулен Руж, Хиландар,
твој шешир и мој шал,
било смо срећни, тужни,
сахране и карневал!

Сада нас памте, сећање сипи још ммм,
цвеће на венцу нашем је већ увело.
Кишице капи асфалтом добују ммм,
Мараму вежу, спуштају жене вело.

Лерјано, перјано

ГЛАС ЗОРКЕ БЕЛОШЕВЕ

Вишњица родила,
лерјано, перјано,

Колико родила?
Седам, пет и девет

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Ову песму
је Тихомир записао у Калазу!
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Лерјано, пер-
јано?

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Да, Лерјано,
перјано. Певала му је Зорка Белошева.
Шлагер!
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Лерјано, пер-
јано? А шта то значи?

Војислав Галић

Сећање

ако не заборавиш шта те чека
и не изгубиш наду
– не, не у правду
јер био сабијен као прасак семена
у љуштину од једног јединог трена
или растегнут као кривудава река
кроз најмање три века
пролазност ће те пратити као страх –

него ако не изгубиш наду
да ниси једини и ниси сам и не само ти
без нас и без њих
сећање ће твоје бити
увек испред тебе

оно што данас у теби дрхти још и зебе
просуше жар и постати дар
песма и цвет и смоква и нар
– заборав времену које је нестало
јер је утонуло у себе

ако се дакле сетити да те Неко чека
признајеш да постоји будућност
– од сада до будућег сусрета далека
на челу ћеш носити печат постојања
знајући да у истинском сећању
нема пролазности

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА То више ни-
ко не зна.
ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА Мора да је
нека врачка.
Чекају.
ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА Како се Ти-
хомир још не јавља?

Одиљам се

ТИХОМИРОВ ГЛАС

Одиљам се а не вијем ком' остављам
личце било.

Ја ти дадох вјеру моју до живота да те
служим,

А по смрти да те здружим остај збо-
гом, моја вило!

ДРУГИ ЧУВАР МУЗЕЈА (свира им-
провизацију)

Понављање: „Одиљам се” – ТИХО-
МИРОВ ГЛАС (пева), ДРУГИ ЧУВАР
МУЗЕЈА свира

Пркосно опело

ТИХОМИРОВ ГЛАС

Расрдили сте ме, ви,
негдашњи – сада већ ишчезли
другови.

Зашто вам кораци у неповрат крећу?
Шта вам угаси живота свећу?

Зашто се расипате као прах?
Откуд у вама толики страх?

Шта вам то душу једе?
Зашто изазивате глупе несреће?

Падате око мене
развејани као семе.

Плаши вас време?
Носите прошлост као бреме?

Будућност вас је одбила?
Садашњост вам је одвратна била?

Немојте ми пружати руку одонуд!
Упалићу вам свећу,
али не привлачи ме оно куд
ја још нећу да пређем, нећу!

У бестидни бездан
бунара лажне коби
гурнути се не дам!
Кривудава пруга мог живота
у сусрет локомотиви не води!

Нисам још савијен,
сваку битку ја поштено бијем,
а закљичем вас да ми испуните жељу:
када умрем,
немојте ми писати читуљу.

In the year тихомир

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА

In the year Тихомир, Тихомир,
Чујеш ли свој клавир
Тамо где тихује вечни мир
Музички интермецо (клавир)

Ти у своме завештају
Остављаш нам само тајну
Да други не пишу
Теби читуљу

Али послушај нас,
Земаљски овај глас
Ми ипак пркосно
Отпевасмо ти опело

In the year Тихомир, Тихомир,
Чујеш ли свој клавир
Тамо где тихује вечни мир

Преображење

(Звучни ефект: узлетање у стропо-
штавање авиона)
СТОЈАНОВ ГЛАС
утопио се у месечину
саплео се о кумову сламу

зарежао у зенице ништавилу
рикнуо на таму
сукнуо к'о дуга репатица
блеснуо занесен
вечни крајпуташу
и проломио се
до бездана свода

верући се по звездама
сад ћурликом задиркујеш
звонке небеске биљуре

чувај се
већ сам ти на трагу

Августовска ноћ

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА

Августовска ноћ, надземаљска моћ
Свака душа на пут мора поћ

Звезде падају, душе путују
Свака тражи своју звезду што
води је на пут

Дошло је Преображење
Грожђе се у небо пење

Једна птица од метала
Однекуд је долетала
И ту се срушила

Крила је птица сломила
Па је сва, сва изгорела

Тихо, тихо, Тихомире
Фруле гласови се шире
И брује тамбуре

Дошло је Преображење
Грожђе се у небо пење

Тихо, тихо, Тихомире
Фруле гласови се шире
И брује тамбуре

Августовска ноћ, надземаљска моћ
Свака душа на пут мора поћ

Звезде падају, душе путују
Свака тражи своју звезду што
води је на пут

Дошло је Преображење
Грожђе се у небо пење

Једна птица од метала
Однекуд је долетала
И ту се срушила

Крила је птица сломила
Па је сва, сва изгорела

Тихо, тихо, Тихомире
Фруле гласови се шире
И брује тамбуре

Васкрсла птица пепела
Свирка је чуда чинила

Свирај, свирај, Тихомире
Фруле гласови се шире
И брује тамбуре

Врач

Чувари музеја чекају „одговор”, али
овога пута нико им се не јавља. Схва-
тају да је комуникација са духовима
окончана, те окрећу таблу „Музеј је
опен” и полазе.
Утом звони телефон, ПРВИ ЧУВАР
МУЗЕЈА диже мобилни

ГЛАС ПЕТРА МИЛОШЕВИЋА ИЗ
ТЕЛЕФОНА
Хало, здраво, ту сте још? Хало! Здра-
во. Чујем, певате. Па ако је Тихомир
још тамо, реците му ово:

Кад су се сломила крила
птице од метала
знам да си
последњим покретом руке
полупао пенцлер
барем фрулу
да спасеш

Она је излетела
Постала је птица

Кажу да се
уместо тебе
спустила у раку

Али над нашим главама
ипак круже звучна крила

Свира у фрулу
једанаести прст

Хало! Ту сте још? ако сте расположе-
ни, отпевајте ону последњу песму.

Па где сте ви

ПРВИ ЧУВАР МУЗЕЈА

Па где сте ви
Вуј'чићи бивши
два брата лепа
што спавате већ
у мокром песку
ваздуху плавом
друзи моји стари
другови стари
сад већ у сну

Шта је то
шта је то било
одсјај у души
блесак у песку
ваздуху плавом
трагови света
све што је нестало
па је дохватљиво
сад већ у сну

Једино можда
чувате моје
негдашње речи
поздраве нежне
пијане крике
у мокром песку
ваздуху плавом
сад већ у сну
сад већ у сну

Па где сте ви
Вуј'чићи бивши
два брата лепа
што спавате већ
у мокром песку
ваздуху плавом
друзи моји стари
другови стари
сад већ у сну

Нешто још
још нешто важно
желим да кажем
другови стари
још неке речи
поздраве нежне
пијане крике
све што се чува
сад већ у сну

(После завршних акорда ПРВИ ЧУ-
ВАР МУЗЕЈА даје знак као диригент,
те се „одонуд” зачује свирка клавира
на којем неко наставља ову завршну
песму, а чувари музеја излазе на гле-
далиште међу публику, док се на сце-
ну спушта мрак, остају видљиви са-
мо Стојанов шешир и Тихомирове
наочари)

Поглед у прошлост

Драгомир Дујмов: *Заборављени српски листови у Будимпешти (1866–1914)*.

Српска самоуправа VII кварта, Српска самоуправа у Будимпешти (Будимпешта, 2007)

У обимом невеликој, али за читање занимљивој а стога и значајној књизи *Заборављени српски листови у Будимпешти* (1866–1914) Драгомир Дујмов је објавио плод свог једногодишњег истраживачког рада у Државној Сечењијевој библиотеци у Будимпешти. Резултати прелиставања и проучавања старих новина могу бити различити: строго научни што ће занимати ужу струку, научно-популарни, писани за ширу читалачку публику, парцијални, када се из старих листова преноси или користи само оно за што је аутор заинтересован. Драгомир Дујмов се определио за извесну комбинацију наведених приступа, и за фелгтонистичко-есејистички, местимично чак приповедачки стил, који му и у овом случају највише одговарао.

Кад бацимо поглед на унутрашњу насловну страну, само се намеће питање, зашто се аутор одлучио за период од 1866, кад знамо да је и раније било српских листова који су излазили у Пешти. Одговор ћемо наћи на самом почетку првог поглавља. У напису о Милетићевој *Застави* Дујмов даје кратак преглед ранијих збивања из којег сазнајемо да су *Србске народне новине* Теодора Павловића омели „бурни догађаји који су уследили након 15. марта 1848. године, а некада популарни *Пеитанско-будимски скоротеча* Димитрија Јовановића, те *Магазин за художество, књижевство и моду* и *Србска новина* Антонија Арнота издахнули су неку годину раније”. Сазнајемо такође да је пештански адвокат Павле Радовановић „на самом почетку мартовских дешавања” издао новине под називом *Сојединимо се* које су поред српског излазиле и на немачком и мађарском језику, али су оне „након првог или другог броја престале да излазе”. Нешто касније, 2. априла 1848, понесен, исто као и Радовановић, револуционарним збивањима и идејама, Константин Богдановић је покренуо лист *Вјестник* „који ускоро напушта главни град да би већ 18. маја почео да излази у Новом Саду”. Тиме у Пешти, што се српских политичких листова тиче, настаје пауза од шеснаест година.

„Прави продор”, да поново цитирамо Дујмова, „догодио се 21. фебруара 1866”. Тада је, наиме, почела излазити *Застава*, лист адвоката и народног посланика Светозара Милетића. Нешто касније у историји Угарске почиње нови, по много чему противречан период који бисмо могли назвати раздобљем „нагодбене Угарске”. Десило се, наиме, да је 21. децембра 1867. потписана Аустроугарска нагодба, услед које је са историјске позорнице нестала „нераздељива наследна царевина Аустрија”, и њено место преузела Аустроугарска Монархија. Том нагодбом је, с једне стране, отворен пут дотад невиђеном економском развоју Угарске, најпре у пољопривреди, а касније и у индустрији. С друге стране, управо је у то време, како Ендре Ади каже, „истетурало у Америку милион и по људи”. Осим тога, Нагодбом су осигурани оквири за доношење таквог мањинског закона који је омогућавао насилну асимилацију националних мањина и покушај стварања јединствене мађарске политичке нације. Резултат такве политике се лепо може пратити по подацима пописа становништва из разних година. Док је 1850. мађарски живаљ у Угарској без Хрватске износио свега 41,5 процената целокупног становништва, 1880. 46,6 одсто, 1900. је већ

премашио половину са резултатом од 51,4 да би се 1910. попео на 54,5 посто. То су, као што рекох, подаци без Хрватске. Ако се узме Угарска са Хрватском, сразмер Мађара је, наравно, мањи. Тој наглој промени у саставу становништва је, то ипак треба имати у виду, осим асимилације допринело и већ споменуто исељавање у Америку. Исељеници су, наиме, већином били из сиромашнијих планинских крајева, настањених претежно Словацима, Русинима и Румунима, а само у малом броју из богатијих средишњих предела где је мађарско становништво било у већини.

Милетићева *Застава* је још пре Нагодбе, средином 1867. прешла у Нови Сад, али о дешавањима тог времена извештавају и српски листови који су у то време један за другим ницали, па и нестајали, у Пешти, односно после уједињења Старог Будима, Будима и Пеште у Будимпешти. Све те будимпештанске српске новине Драгомир Дујмов детаљно приказује па ћу им овде навести само наслове: *Српски дневник*, *Нови век*, *Мале новине*, *Српске новост*, *Гласник*, *Топола*, *Слобода*. Осим наведених, Дујмов зна и за политички и економски лист који је излазио под називом *Претеча*, али о њему, као ни о *Српском раднику*, будући да није пронашао примерке, не говори подробније.

Све су се те новине бавиле и унутрашњом и спољном политиком, али су највише пажње, што је потпуно разумљиво, посвећивале питањима која су се тичала Срба. Било је у њима, наравно, и написа из области културе, а за Дујмова су, из данашње перспективе, најзанимљивији били, изгледа, огласи. Чини ми се да је био у праву кад им је посветио посебну пажњу. Оно што је у то време било актуелно у политици, мање-више нам је познато из историје, али читајући те огласе, ми добијамо увид у свакодневицу тадашњих људи, у лични, интимни живот, у микросвет једне заједнице. Права мала литература.

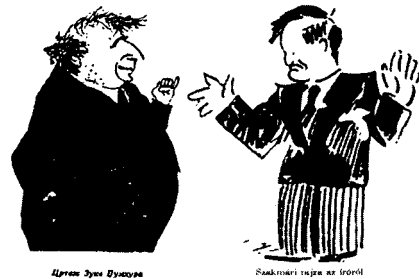
Иако је Драгомир Дујмов истраживаном материјалу приступио пре свега као писац, успут је набасао на нешто што се без двојбе може назвати научним открићем. Академик Василије Ђ. Крстић у свом делу *Историја српске штампе у Угарској 1791–1914* спомиње и *Гласник*, али о њему зна само из једне белешке у неком другом листу, док до примерака није успео да дође. Дујмов је у Сечењијевој библиотеци пронашао примерке *Гласника* који је излазио сваки дан на четири стране од 4/17. априла до 4. јуна 1904. године, и детаљно описао тај лист чиме је дао значајан допринос упознавању историје српске штампе.

За српске читаоце можда није важно, али је важно за присуство у широј јавности земље у којој живимо што је књига издата на два језика. Рад Драгомира Дујмова је, наиме, у другом делу књиге поновљен и на мађарском језику у преводу Пере Ластића. Драгоцене су и белешке које нам дају важне информације о појединим личностима и догађајима споменутима у књизи.

И на крају да будемо мало и критични. Ако нешто може да засмета у овој књизи, то су штампарске грешке, међу којима има и незгодних. Читаоцима ипак предлажем да не обраћају превелику пажњу на њих него да књигу читају опуштено, забаве ради, и помоћу ње зароне мало у прошлост. Такво читање ће им причинити задовољство.

Предраг Степановић

ВИНАВЕРОВЕ

И КАРИНТИЈЕВЕ

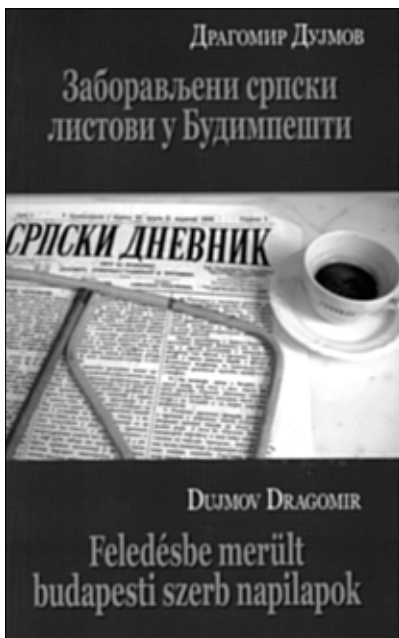
Анђелко Ердељанин

Сладак смех у Сентандреји

У Сентандреји у Српском културном клубу читао сам песме двадесетак грађана Сентандреје неколико ђака и професора из Будимпеште и околине топло су ме поздравили јесте ли приметили питао је неког професор Петар Милошевић како се госпођа Маца радовала ко је госпођа Маца питао сам она што се слатко смејала кад год поменете неко срање

Седам прасећих глава

Гледао сам глумицу познату целој земљи после обилног ручка граби преосталу кобасицу голом руком је стеже маст јој цури до лакта и једе као гладна њен мање познати колега у једном богатом селу после представе на гозби добио је на поклон седам прасећих глава у једном великом театру уочи премијере бински радници сложено појели реквизиту а једна врхунска звезда позоришта и филма има представу сјајну у којој заистински попије гајбу пива јесу ли збиља глумци и позоришни људи толико гладни и жедни или то у њима трају глад и жеђ оних древних које су Шекспир Молијер и Јоаким Вујић предводили

Пореклом из српске свештеничке породице у Мађарској, интелектуалац и научник познат у целом свету, активист у културном и јавном животу српске заједнице у Мађарској. Како је почела и како се развијала Ваша каријера?

– Рођен сам 1929. године у Десци као трећи син свештеника Светозара Ластиха (рођеног у Батосеку) и Наталије Богдан (из Ловре). Пошто је отац премештен у Нови Сентиван па у Мађарбоју, ја сам похађао српску основну школу у Липови (јер у Мађарбоји није било српске школе), а четврти разред сам завршио у српској школи у Ловри. Гимназију сам завршио у Печују (после очевог пензионисања, породица се преселила у тај град). Студирао сам на Техничком универзитету у Будимпешти где сам дипломирао на Технолошком факултету па одмах после студија добио место на Катедри прехранбене хемије. Следио је напредак на пољу универзитетске наставе и научног рада до професора универзитета, ректора, научника познатог у својој струци на целом свету, посланика у мађарском парламенту.

Из наведенога се може чинити да сам имао лак пут и успешну каријеру без тешкоћа. У стварности мој животни пут се може поделити на два различита периода. Први период обухвата 1930-е године, доба Другог светског рата и његових последица и раздобље комунистичке диктатуре. Тадашња мађарска влада је увек била непријатељски расположена према српским учитељима и свештеницима пошто су они били велика препрека асимилационим плановима владе. Сећам се како сам као дечак – у време Другог светског рата – гледао како отац у оковима воде жандари кроз Печују, слушао вести о убиству оца Софронија из Бремена и свештеника Апића из Сантова. И ево парадокса судбине: отац који се тек пре неколико месеци ослободио из концентрационог логора мађарских фашиста, хапси совјетска војна команда приликом оснивачке седнице Бачко-барањског словенског културног удружења у Печују. И још није крај. После резолуције Информбироа следе дани, заједно са братом Љубомиром, у злогласној згради Андраши 60, брату десет година робије, мени три године на изградњи војних објеката и у рудницима угља. Али, на срећу, нашли су се на катедри, деканату па и у партијском вођству који су ми помогли да се ослободим „жига“ политичке непоузданости (1958–1959) и то је била прекретница.

Могао сам да прионом свим силама на научни и наставнички рад. Захваљујући интензивном раду, знању више страних језика и повољнијим околностима, постигао сам горе споменуте успехе.

По професији се бавите научним радом у области природних наука, док у животу српске мањине у Мађарској развијате активност на пољу културе. Како спајате те две области?

– Моја делатност, научна и педагошка каријера повезана је са биохемијом, хемијом и технологијом намирница. Не би хтео овде да го-

Питамо Радомира Ластиха

О науци и култури

ЦРТЕЖ МИЛАНА ЂУРИЋА

ворим о развоју науке о намирницама и техничких достигнућа. Мислим да ће за читаоце бити занимљивија моја активност у српској заједници. Могу споменути напоре и рад око оснивања српске православно црквене општине у Печују. Као дечасти смо разносили позивнице, писма по граду, припремали салу гимназије где се служила прва српска православна литургија. Обилажење (пешке) села око Печуја и продавање наших новина и календара. Рад у школи као председник родитељске заједнице, као посланик мађарског парламента а сада активност у српској самоуправи у Старом Будиму.

Морам споменути да су у нашој породици књига и читање увек били важан део живота. А из причања нашег оца, српску историју од прелаза деветнаестог и двадесетог столећа до краја Другог светског рата упознали смо у таквој форми која се не може добити ни из једне књиге. Ако изоставимо прве школске саставе и писма у оквиру породице, онда моја „активност“ на пољу књижевности почиње у првим новинама на српском (и хрватском) језику у послератној Мађарској, дакле у „Новом свету“ и календару „Даница“ који су покренути 1946. године у редакцији мог оца Свето-

зара. Касније сам писао више чланака за српске научне часописе и краће реферате углавном о раду српске самоуправе у Старом Будиму. Све у свему, са добронамером могу се сматрати за човека који располаже основним знањем у вези са српском књижевношћу и културом, али ни у којем случају књижевником или уметником.

Последњих година се истиче Ваш рад као председника Задужбине Јакова Игњатовића. Наследили сте функцију Стојана Вујичића.

– Из раније реченога је разумљиво да у време када је требало да донесем одлуку да ли да се примим за председника Задужбине, много сам размишљао. Иако је у оснивачком документу назначена и наука као поље делатности Задужбине, то се у првом реду односи на књижевност и културну делатност. Зашто сам ипак донео позитивну одлуку? Видео сам да је у оној ситуацији у првом реду потребан организациони рад и да се могу ослонити на осниваче и нове чланове кураторијума (Драгомир Дујмов, Димитрије Стефановић, Радојка Горјанац, Коста Вуковић, Ђорђе Шибалин). Могу још додати да сам крај Стојана Вујичића многе ствари у вези са

Задужбином упознао, а захваљујући моме сину Николи прочитао сам многа књижевна дела (од Андрића до Миљковића).

Ви сте члан последње генерације текелијанаца.

– Ја сам доспео у Будимпешту па и Текелијанум 1947. године. Тада је већ само други и трећи спрат у једној половини зграде (улица Вереш Палне 17) служио за смештај студената, а на приземљу је био стан директора и портира. Број 19 су добили станари а остали део у броју 17 поседовале су неке фирме. Студентима је био осигуран смештај, а неки су добијали и скромну стипендију. Укупни број студената је био око десет а студирати су на различитим универзитетима од технике и медицине до економије, агрономије и ветеринарства. Собе за студенте су углавном биле двокреветне, изузев собе број 5 („петице“, како смо је називали). У њој смо се састајали да поразговарамо о актуелним догађајима и заједничким програмима. Од студената се очекивало поштовање правила установе, редовито похађање свете литургије и, наравно, успешно студирање. Што се тиче значајних приредаба сећам се разних свечаности поводом 30. годишњице устоличења владике будимског Георгија Зубковића на којима су сви текелијанци учествовали. Ја сам позван 1952. године у радне јединице војске а када сам се ослободио већ нисам могао да се вратим у Текелијанум, јер га је држава укинула. Радujem се што је – после великих политичких промена – део зграде Текелијанума враћен цркви и да се много ради на томе да се ова институција постепено активно укључи у културни живот српске заједнице.

Са својим великим искуством и дугим животним путем иза себе како видите општу ситуацију и перспективе Срба у Мађарској?

– Стање је критично, током следећих 10–15 година ће се одлучити да ли нас чека постепено нестајање или, прилагођивањем новим условима и коришћењем гарантованих могућности, стабилизација на дужи период. Кључно питање је породица. У породици треба дете да научи језик, да упозна српске обичаје, традиције. Нажалост, није редок случај да деца српских родитеља не знају или веома слабо говоре српски. Ту може нешто школа помоћи, али без заједничког рада школе и породице тешко је надокнадити оно што је у првим годинама изостављено. Важно би било да се у очувању српског идентитета што боље искористе могућности које пружају наше установе и модерни медији (редовито читање српских књига, новина, праћење српских телевизијских и радио емисија итд.). И још један важан фактор: српски имигранти последњих година јачају српску заједницу и играју све већу улогу у животу српских институција у Мађарској. Хоће ли се миграција наставити, нарочито после проширења Европске уније? Упитника је много а одговор ће дати време.

Разговарао Петар Милошевић